

Η κοινωνική μήτρα του επίσημου συνδικαλισμού

Ζούμε σε μια εποχή χωρίς ορατό τέλος της επίθεσης που εξαπολύει το κεφάλαιο απέναντι στην εργασία και τα κοινωνικά δικαιώματα. Εποχή παρατεταμένης υποχώρησης για το εργατικό κίνημα και τις πολιτικές δυνάμεις που επιμένουν να αμφισβητούν τον καπιταλισμό, αλλά και εποχή νέων δυνατοτήτων για την κομμουνιστική Αριστερά. Η χρήση αυτών των δύο άρρηκτα δεμένων εννοιών, σαν να ήταν ποτέ δυνατό να υφίσταται και «Αριστερά» μη κομμουνιστική, δυστυχώς δεν αποδίδει έμφαση, αλλά αναγκαιότητα. Αναγκαιότητα που προκύπτει από την ιδεολογική υπεροχή του κεφαλαίου στην πολιτική κομμάτων, κινήσεων και συνδικαλιστικών οργανώσεων, που, αν και αυτοτοποθετούνται στην Αριστερά, στην πράξη διαπερνώνται ολοκληρωτικά από μια λογική εξωραϊσμού του καπιταλισμού.

γράφει ο ΣΠΥΡΟΣ ΚΟΝΤΟΜΑΡΗΣ*

Εισαγωγή

Η συμμετοχή ενός τμήματος της «Αριστεράς» στο επίσημο πολιτικό σκηνικό, ως μια πολιτική δύναμη που προασπίζει την αστική δημοκρατία και το αστικό κράτος, δεν είναι μια υπόθεση καινούρια. Κυρίως δεν είναι μια υπόθεση προδοσίας και παρασκηνίου. Πρόκειται για ένα ιστορικό μοτίβο που επαναλαμβά-

νεται εξελισσόμενο από την περίοδο της γέννησης του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα, μοτίβο που εξελίσσεται πάντα πάνω στον ίδιο κοινωνικό άξονα: την εγγραφή συγκεκριμένων κοινωνικών συμφερόντων μέσα στο ανομολόγητο συμβόλαιο που ένα τμήμα της αυτοαποκαλούμενης «Αριστεράς» συνάπτει με το κεφάλαιο κάτω από την πολιτική του εξουσία. Με συνηθέστερη μορφή την παραίτηση από την επαναστατική επιδίωξη και τον περιορισμό στους ενδιόμενους πολιτικούς στόχους.

i * Χημικός Μηχανικός – Ένωση
Εργαζομένων Φυσικού Αερίου Αιτικής

Στο άρθρο αυτό επιχειρείται μια προσέγγιση στις κοινωνικές ρίζες του «επίσημου συνδικαλισμού»¹, ως μιας κραταιάς εκδοχής κοινωνικής εκπροσώπησης των εργαζομένων με εξαρτημένη σχέση εργασίας στην Ελλάδα και, σε αυτή τη συγκυρία, βασικού παράγοντα διευκόλυνσης της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης.

Η επικαιρότητα του ζητήματος

Τον τελευταίο καιρό γίναμε μάρτυρες μιας κοινωνικής διαμαρτυρίας από επαγγελματικούς κλάδους που σπάνια αντιτίθενται στην κυβερνητική πολιτική και ακόμα σπανιότερα μεταχειρίζονται μέσα όπως η διαδήλωση. Ιδίως οι δικηγόροι, που ανεμίζοντας τις γραβάτες τους ηγήθηκαν του ομώνυμου κινήματος νομικών, υγειονομικών και μηχανικών, είναι από τους λίγους κλάδους που σε ολόκληρη τη μνημονιακή περίοδο όχι μόνο δεν κατέβηκαν στο πεζοδρόμιο, αλλά μέσω των επίσημων ηγεσιών τους (ΔΣΑ, ΤΕΕ) υπερασπίστηκαν την παραμονή της Ελλάδας στην ΕΕ και τα μνημόνια, τη μόνη στιγμή που ίσως αυτό διακυβευόταν.

Με αντίστοιχο κοινωνικό πρόσημο, αλλά και σε αντίστοιχο ετεροχρονισμό με την κοινωνική αφύπνιση της περιόδου 2010-2012, και οι αγρότες επέλεξαν να εναντιωθούν στη μνημονιακή πολιτική, διατηρώντας και αυτοί ως κυρίαρχο το αίτημα της «εξαίρεσης» του κλάδου τους. Ο σπασμωδικός και προσχηματικός χαρακτήρας των «κινητοποιήσεων» των διαταξικών επαγγελματικών οργανώσεων, αποτελεί επιμέρους δείγμα μιας ευρύτερης δομικής αναποτελεσματικότητας υπεράσπισης κοινωνικών συμφερόντων που θίγονται μέσα στο μνημόνιο.

Κομβική σε αυτό το ζήτημα είναι η στάση της ΓΣΕΕ, ως κύρια μορφή εκ-

προσώπησης της μισθωτής εργασίας και ως θεσμού με ευρύτερη κοινωνική επιρροή. Η 4η Φεβρουαρίου 2016 ήταν η πολλοστή φορά από το 2010 που μια απεργία της ΓΣΕΕ, αν και προέκυπτε μέσα σε συνθήκες κυβερνητικής φθοράς, διαμόρφωνε όρους πολιτικής σταθερότητας για τη συνέχεια.

Στον απόηχο του 36ου Συνεδρίου της ΓΣΕΕ και την επανεκλογή για πολλοστή φορά της ίδιας εργοδοτικής και κυβερνητικής διοίκησης, σε συνέχεια της ηγεμονίας που ο επίσημος συνδικαλισμός διατηρεί στα περισσότερα συνδικάτα, επιμελητήρια και επαγγελματικές ενώσεις, επανέρχεται με νέα δύναμη το ερώτημα της αντοχής και η αναγκαιότητα της ανατροπής του.

Επίσημος συνδικαλισμός στα συνδικάτα και τους επαγγελματικούς φορείς

Ο ομολογουμένως αδόκιμος όρος «επίσημος συνδικαλισμός» έχει σήμερα μια περισσότερο από ποτέ ευδιάκριτη ενότητα συμφερόντων, τέτοια που τον περιγράφει και τον προσωποποιεί με ακρίβεια. Πρόκειται για την *εκλεγμένη συλλογική έκφραση μισθωτών κοινωνικών στρωμάτων, που λόγω της ιδιαιτερότητας της εργασίας τους ως προς την τέλεση των κρατικών λειτουργιών και εξουσιών, ενσωματώνονται με ηπιότερο τρόπο στις σχέσεις καπιταλιστικής εκμετάλλευσης*, ακόμα και σε περιόδους έντασης της εκμετάλλευσης.

Μια ευρέως διαδομένη άποψη υποστηρίζει ότι η «ραχοκοκαλιά» της ΓΣΕΕ δεν αποτελείται από «τον καθαρό ιδιωτικό τομέα», αλλά από συνδικάτα εργαζομένων σε επιχειρήσεις με συμμετοχή του κράτους στην ιδιοκτησία και τη διοίκησή τους. Με το σκεπτικό αυτό η «ραχοκοκαλιά» δεν θα έπρεπε να περιλαμβάνει μόνο τις ιδιωτικοποιημένες, εν μέρει ή εξολοκλήρου, πρώην κρατικές επιχειρήσεις (ΔΕΗ, ΕΥΔΑΠ, ΔΕΠΑ, ΕΛΠΕ, ΟΣΕ, τράπεζες κ.λπ.), αλλά θα έπρεπε, έστω και με διαφορετικό τρόπο, να αφορά επιχειρήσεις στις οποίες το κράτος

1. Η χρήση του όρου «επίσημος συνδικαλισμός» υπηρετεί τη διάκριση –ακόμα και στο επίπεδο της φρασεολογίας– από τους όρους της «συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας/αριστοκρατίας» που συνειρμικά παραπέμπουν σε δήθεν νόσημα της ηγεσίας των συνδικάτων, σε αντίθεση με την υγιή τους βάση.

Πίνακας 1

ΧΩΡΑ	μέλη συνδικάτων (000)	μισθωτή απα- σχόληση (000)	άνεργοι (000)
Αυστρία	1.407	3.263	172
Βέλγιο	3.061	3.440	358
Γαλλία	2.214	21.346	2.479
Γερμανία	8.894	31.843	3.662
Δανία	2.151	2.456	161
Ελλάδα	766	2.616	413
Ην. Βασίλειο	7.751	25.079	1.501
Ιρλανδία	515	1.469	85
Ισπανία	2.108	13.574	2.125
Ιταλία	11.266	16.036	2.087
Λουξεμβούργο	139	174	7
Ολλανδία	1.941	7.196	321
Πορτογαλία	1.165	3.727	345
Σουηδία	3.446	3.900	260
Φινλανδία	2.122	2.094	235
ΣΥΝΟΛΟ	48.919	138.209	14.211

Πηγή: Παλαιολόγος (2006)

αποτελεί τον κύριο ή αποκλειστικό τους πελάτη (π.χ. ΙΝΤΡΑΚΟΜ, ΑΚΤΩΡ κ.λπ.).

Η αλληλεπίδραση όμως της συνδικαλιστικής εκπροσώπησης με τη μορφή της κρατικής επιχείρησης, όπως θα δούμε στη συνέχεια, πηγάζει κυρίως από τις κοινωνικές λειτουργίες που επιτελεί η επιχείρηση και δευτερεύοντως από τη μετοχική της σύνθεση.

Διαφορετικού τύπου, αλλά επίσης άρρηκτη σχέση με το κράτος διαθέτουν και ορισμένες ομοιοεπαγγελματικές ενώσεις και οι φορείς, τα μέλη των οποίων επιτελούν ορισμένες θεμελιώδεις κοινωνικές λειτουργίες στο καπιταλιστικό κράτος. Γι' αυτό και σε σταθερό θεσμικό διάλογο με το κράτος δεν βρίσκεται μόνο η ΓΣΕΕ και η ΑΔΕΔΥ, αλλά και οι «επιστημονικοί φορείς» στα πεδία επαγγελματικής τους ειδικότητας και ευθύνης (το ΤΕΕ για τη χωροταξία, οι δικηγορικοί σύλλογοι για τη νομοθεσία κ.λπ.).

Ο «επίσημος συνδικαλισμός» δεν εντοπίζεται μόνο στις εκλεγμένες ηγεσίες των συνδικάτων μισθωτών εργαζομένων, δηλαδή στις παρατάξεις που συνθέτουν τις πλειοψηφίες στα συνδικαλιστικά όργανα. *Αποκτά χαρακτηριστικά μιας κοινωνικής πρακτικής*, κατά την άσκηση της οποίας συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, προκειμένου να υπερασπιστούν τα συμφέροντά τους, δεν

διστάζουν να προσφέρουν πολιτικές υπηρεσίες στο κεφάλαιο και να υπονομεύσουν τα συμφέροντα της ευρύτερης κοινωνικής πλειοψηφίας.

Η συγκεκριμένη ταξικά φορτισμένη κατεύθυνση ορισμένων μερίδων των μισθωτών τάξεων, με απόληξη την εκπροσώπησή τους από τον επίσημο συνδικαλισμό, προφανώς δεν μπορεί να αιτιολογηθεί με το ερμηνευτικό σχήμα της εγγενούς έλλειψης συνείδησης. Έχει σημασία να αναζητηθούν οι πραγματικές πολιτικές αιτίες, μέσα από τα χαρακτηριστικά της κοινωνικής σύνθεσης των συγκεκριμένων συνδικάτων και επαγγελματικών φορέων και ειδικά εκεί που ο επίσημος συνδικαλισμός εμφανίζει δείγματα σημαντικής πυκνότητας σε μισθωτούς που βρίσκονται σε ενδιάμεση ταξική θέση ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργατική τάξη.

Συνδικάτα και ΓΣΕΕ

Η ανυπαρξία επίσημων στοιχείων και η ανομοιομορφία ως προς τον ορισμό ένταξης των εργαζομένων στα συνδικάτα, μας εμποδίζουν να αποτιμήσουμε με απόλυτα ασφαλή τρόπο τη συνδικαλιστική πυκνότητα στην Ελλάδα. Σε παλιότερη μελέτη του ΙΝΕ-ΓΣΕΕ (Παλαιολόγος, 2006: 134) το 2004, στηριγμένη σε στοιχεία² ευρωπαϊκών συνδικαλιστικών οργανώσεων, η Ελλάδα απεικονίζεται με συνδικαλιστική πυκνότητα κοντά στο 25%- το σύνολο του εργατικού δυναμικού (συμπεριλαμβανομένων των ανέργων) υπολογίζεται σε 4,4 εκατ., οι εργαζόμενοι σε 3,9 εκατ. και οι εργαζόμενοι με εξαρτημένη σχέση εργασίας σε 2,6 εκατ. Τα μέλη των συνδικάτων (ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ) υπολογίζονται σε 0,7 εκατ. (Παλαιολόγος, 2006: 151), αριθμός που ασφαλώς έχει αλλάξει λόγω της εκτίνα-

2. European Commission, Employment in Europe 2004 (για το εργατικό δυναμικό και το σύνολο της απασχόλησης), Eurostat (για τη μισθωτή απασχόληση), EIRO, Trade union membership 1993-2003 (για τα μέλη των συνδικάτων και τη δύναμη των κεντρικών συνδικαλιστικών οργανώσεων· εκτός Ελλάδας: ΓΣΕΕ, ΑΔΕΔΥ).

Πίνακας 2				
ΕΤΟΣ	2014	%	2008	%
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ (με βάση τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ)	4.819.186		5.003.535	
Απασχολούμενοι	3.539.085	73,4%	4.636.850	92,7%
Σύνολο μισθωτών	2.285.281	64,6%	3.028.443	65,3%
Σύνολο ανέργων	1.280.101	26,6%	366.685	7,3%
Εργοδότες	215.836	6,1%	380.232	8,2%
Αυτοαπασχολούμενοι (χωρίς προσωπικό)	876.563	24,8%	957.204	20,6%
Συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη στην οικογενειακή επιχείρηση	161.405	4,6%	271.380	5,9%

Πηγή: Κατσορίδας (2015)

ξη της ανεργίας και της μαζικής εξόδου από το Δημόσιο (Πίνακας 1).

Με νεότερα στοιχεία του 2012, η μισθωτή εργασία στην Ελλάδα (σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα) βρισκόταν μόλις στο 65% της συνολικής απασχόλησης, όταν ο μέσος όρος της ΕΕ των 27 ήταν 84% και της Γερμανίας 89%, γεγονός που καταδεικνύει την ύπαρξη ενός ευρύτατου τμήματος εργαζομένων με κύρια σχέση εργασίας την αυτοαπασχόληση και την επαγγελματική συνεργατικότητα. Επιπλέον, τα στοιχεία δείχνουν ότι η συντριπτική πλειοψηφία των τυπικά μισθωτών εργαζομένων βρίσκεται σε επιχειρήσεις με λιγότερους από 10 εργαζομένους (57%) και από 50 εργαζομένους (17%) (Ζησιμόπουλος κ.ά., 2014). Δηλαδή εργάζεται σε πολύ μικρές, οικογενειακές και ατομικές επιχειρήσεις, στις οποίες, εκτός των τυπικά μισθωτών, απασχολούνται εργαζόμενοι με κυρίαρχη σχέση την εποχιακή, την αδήλωτη, την ελαστική και την εργασία με «μπλοκάκι».

Σε πιο πρόσφατη μελέτη του 2015 (Κατσορίδας, 2015) για την περίοδο 2008-2014 αποτυπώνεται η διατήρηση του ποσοστού της τυπικά μισθωτής εργασίας, παρά την εκρηκτική άνοδο της ανεργίας και τη διατήρηση υψηλού ποσοστού αυτοαπασχόλησης, το οποίο όμως σε μεγάλο βαθμό υποκρύπτει είτε τις νέες άτυπες μορφές απασχόλησης είτε την ανεργία των «ελεύτερων επαγγελματιών». Συγκεκριμένα, το σύνολο

του εργατικού δυναμικού μειώνεται από 5 σε 4,8 εκατ., η ανεργία αυξάνεται από 0,3 εκατ. (7,3%) σε 1,3 εκατ. (26%), η αυτοαπασχόληση μειώνεται σε απόλυτα νούμερα, αλλά αυξάνεται ποσοστιαία από 1 εκατ. (20%) σε 0,9 εκατ. (25%), η μισθωτή εργασία μειώνεται από 3 εκατ. (65%) σε 2,2 εκατ. (64%).

Με βάση τη διάκριση που χρησιμοποιεί ο Δ. Κατσορίδας, η εργατική τάξη στην Ελλάδα αποτελείται σήμερα από περίπου 2 εκατ. εργαζομένους, συμπεριλαμβανομένων όμως ορισμένων κατώτερων ιεραρχικά και μισθολογικά στρωμάτων των δημοσίων υπαλλήλων, επισημαινόμενα ότι η συντριπτική πλειοψηφία (τα 4/5) των μισθωτών της εργατικής τάξης εργάζεται στον λεγόμενο τριτογενή τομέα της οικονομίας (Πίνακας 2).³

Ειδικά για τους συνδικαλιστικά ενταγμένους μισθωτούς του ιδιωτικού τομέα, μπορούμε να επιχειρήσουμε και έναν έμμεσο υπολογισμό. Στις εργασίες του 36ου Συνεδρίου της ΓΣΕΕ ψήφισαν 370 σύνεδροι,⁴ που προήλθαν από τις αρχαιρεσίες 82 εργατικών κέντρων και 72 ομοσπονδιών, οι οποίοι αντίστοιχα

3. «Τριτογενής Τομέας (εμπόριο, μεταφορές-επικοινωνίες, τράπεζες-ασφάλειες, λοιπές υπηρεσίες): 1.620.760, ήτοι ποσοστό 79,6%, ενώ στον δευτερογενή (ορυχεία, βιομηχανία-βιοτεχνία, ηλεκτρισμός, ύδρευση, κατασκευές) το 18,3% (372.230 άτομα) και στον πρωτογενή (γεωργία, κτηνοτροφία, δάση, αλιεία) το 2% (41.830)» (Κατσορίδας, 2015).

4. <http://www.gsee.gr/deltio-tipou-apotelesmata-archeresion-36ou-sinedriou-gsee/>.

εξελέγησαν στα συνέδρια των δευτεροβάθμιων οργάνων από εκλεγμένους εκπροσώπους των πρωτοβάθμιων σωματείων. Αν και το μέτρο εκλογής των αντιπροσώπων προς τις δευτεροβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις ποικίλλει, το μέτρο εκλογής των αντιπροσώπων στο συνέδριο της ΓΣΕΕ είναι ενιαίο και ορίζεται από 500 ως 1.000 «ψηφίσαντες που ψήφισαν στις αρχαιρεσίες των πρωτοβάθμιων σωματείων της δύναμής της».⁵ Συνεπώς οι 370 Σύεδροι της ΓΣΕΕ αντιστοιχούν σε ένα σώμα από 185 ως 370.000 εργαζομένων που έχουν ψηφίσει σε εκλογές πρωτοβάθμιων σωματείων και αποτελούν τα «ταμειακά εντάξι» μέλη τους.⁶ Συνεκτιμώντας τις καταγγελίες αρκετών παρατάξεων στο 36ο Συνέδριο για «νόθους» συνέδρους, σωματεία-«σφραγίδες», την αδυναμία νομιμοποίησης συνέδρων σε 23 από τις 71 ομοσπονδίες, καθώς και την πάγια άρνηση πολλών συνδικάτων να δημοσιοποιήσουν τα μέλη τους, τα πρακτικά των εκλογών τους κ.λπ., ο αριθμός που δείχνει να είναι πιο κοντά στην ονομαστική συνδικαλιστική δύναμη της ΓΣΕΕ είναι οι 200.000 εργαζόμενοι.

Πέρα όμως από την ποσοτικοποίηση της νομιμοποιητικής βάσης της ΓΣΕΕ, αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι η διάρθρωση της κοινωνικής της σύνθεσης, που αντανakλά τις μεταβολές στην παραγωγική διάρθρωση και τη διάρθρωση της εργασίας ευρύτερα.

ΓΣΕΕ και κρατικές επιχειρήσεις

Από τις 71 ομοσπονδίες-μέλη της ΓΣΕΕ, αυτές με τη μεγαλύτερη συνδικαλιστική πυκνότητα είναι οι ίδιες που συγκροτούνται σε κλάδους και σε επιχειρήσεις με δεσπόζουσα παρουσία του κράτους. Ενδεικτικά αναφέρονται:

- Προσωπικό Ύδρευσης Αποχέτευσης Ελλάδος (ΟΜΕ-ΕΥΑΔΑΠ)
- Ομοσπονδία Τραπεζοϋπαλλικών Οργανώσεων Ελλάδας (ΟΤΟΕ)

- Ομοσπονδία Εργαζομένων ΟΤΕ (ΟΜΕ-ΟΤΕ)
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Σωματείων Ταχυδρομικών (ΠΟΣΤ)
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Σιδηροδρομικών (ΠΟΣ)
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Προσωπικού ΕΡΤ (ΠΟΣΠΕΡΤ)
- Έκτακτου Εκπαιδευτικού & Ειδικού Τεχνικού Προσωπικού ΤΕΙ
- Παν. Ομοσπονδία Ενέργειας (ΠΟΕ) (ΔΕΠΑ, ΔΕΣΦΑ, ΕΛΠΕ)
- Γενική Ομοσπονδία Προσωπικού ΔΕΗ (ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ)
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Προσωπικού Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΠΟΠ-ΟΤΑ)
- Ομοσπονδία Σωματείων Εργαζομένων Γεωργικών Οργανώσεων Ελλάδας (ΟΣΕΓΟ)
- Ομοσπονδία Υπάλληλων Λιμανιών Ελλάδας (ΟΜΥΛΕ).

Η εκτίμησή μας είναι ότι από αυτές ομοσπονδίες προέρχεται ένα ποσοστό άνω του 50% της ονομαστικής δύναμης της ΓΣΕΕ και πάνω από το 60% της νέας Διοίκησης, όπως προέκυψε από το 36ο Συνέδριο. Στη βάση αυτής της εκτίμησης, οι «ομοσπονδίες του ευρύτερου δημόσιου τομέα» στεγάζουν συνδικαλιστικά περίπου 100.000 εργαζομένους, κάτω από το 5% του συνόλου του εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα. Σε αυτό το τμήμα των μισθωτών, ο επίσημος συνδικαλισμός αναπαράγεται εκλογικά μέσα στα συνδικάτα με σταθερό σχετικά τρόπο.

Η ανίχνευση του κοινωνικού πυρήνα του επίσημου συνδικαλισμού σε αυτές τις ομοσπονδίες, δείχνει να συμφωνεί και με τα συμπεράσματα μιας παλιότερης έρευνας για τα χαρακτηριστικά της συνδικαλιστικής πυκνότητας. Αν και η έρευνα αυτή είναι αρκετά προγενέστερη, ωστόσο επιβεβαιώνει ορισμένα ποιοτικά στοιχεία για τη συνδικαλιστική οργάνωση εργασιακών στρωμάτων που παρ' ότι διέπονται από σχέσεις εργασίας ιδιωτικού δικαίου, χαρακτηρίζονται από συνθήκες εργασιακής ασφάλειας, από σταθερές σχέσεις απασχόλησης, σε επιχειρήσεις με πολλούς εργαζομέ-

5. ΓΣΕΕ, Καταστατικό, Άρθρο 16, Παράγραφος 3, Αθήνα 23-11-2002.

6. Νόμος 1264/82, Άρθρο 10, 2β.

νους, στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Ηράκλειο, Βόλο), αλλά και σε φάση ηλικιακής γήρανσης (Βερναρδάκης κ.ά., 2005).

Η δημόσια τοποθέτηση αυτού του είδους του συνδικαλισμού τον έχει καταστήσει εξαιρετικά ευδιάκριτο στον δημόσιο λόγο, σήμα κατατεθέν του ωφελισμού και της δημαγωγίας.

Δεν θα ακούσετε ποτέ τον πρόεδρο των εργαζομένων μιας ιδιωτικοποιημένης ή υπό ιδιωτικοποίηση ΔΕΚΟ να παρπονιάσει για το περιθώριο κέρδους της επιχείρησης στα οικιακά τιμολόγια ή για την έλλειψη κοινωνικού τιμολογίου ή για την εκποίηση δημόσιων υποδομών. Θα τον ακούσετε όμως να μνημονεύει τη φιλόνηρωπη εργοδοσία για την παροχή μπόνους ή για την παροχή προγράμματος ιδιωτικής περιθαλψης, να υπερασπίζεται τη συνεχώς δυσμενέτερη εργασιακή κατάσταση των εργαζομένων, παρά τη συνεχώς αυξανόμενη κερδοφορία της επιχείρησης, αναλογιζόμενος «τα εκατομμύρια των ανέργων».

Αυτό το είδος του συνδικαλισμού μάχεται για τα πολύ ιδιαίτερα δικά του συμφέροντα, αδιαφορώντας για τις επιπτώσεις της κερδοφορίας της επιχείρησης στην κοινωνική πλειοψηφία. Αρκεί να μερίζονται στους εργαζομένους ορισμένα ψίχουλα από τα υπερκέρδη της επιχείρησης, αρκεί να πληρώνονται στην ώρα τους, αρκεί να πληρώνονται λίγο καλύτερα από την πλειοψηφία των εργαζομένων στην Ελλάδα, αρκεί να έχουν λίγο καλύτερες εργασιακές σχέσεις.

Αυτό το είδος του συνδικαλισμού δεν κάθεται με τα χέρια σταυρωμένα, απλώς διορίζοντας, βολεύοντας και αναβαθμίζοντας ημετέρους, σε πλήρη συνεργασία και συνδιοίκηση με την εργοδοσία. Αυτό το είδος τους συνδικαλισμού κάνει και κινητοποιήσεις, ποτέ όμως για το ευρύτερο κοινωνικό συμφέρον και σχεδόν πάντα κατόπιν εορτής. Να το πούμε ακόμα πιο καθαρά με ένα παράδειγμα: Η απεργία φερειπειν στην ΕΥΔΑΠ, με το πρόσχημα της αντίθεσης στην ιδιωτικοποίηση του νερού, δεν είναι παρά η απεργία ενάντια στην υποβάθμιση των συμφερόντων των εργαζομένων της επι-

χείρησης που πιθανά φέρνει η ιδιωτικοποίηση. Γι' αυτό και η απεργία λήγει όταν εξασφαλιστεί ότι «τους εργαζόμενους δεν θα τους πειράξει κανείς», ακόμα και αν η λίμνη του Μαραθώνα δοθεί στη Σουέζ για εκατό χρόνια με αντάλλαγμα ένα ευρώ (το «δεν θα τους πειράξει κανείς» ενίοτε έχει και τη μορφή της «εθελούσιας εξόδου»).

Η εκκώρηση όμως της ιδιοκτησίας των υποδομών και των επιχειρήσεων κοινής ωφέλειας δεν σημαίνει και αύση της τέλεσης των λειτουργιών του καπιταλιστικού κράτους, που, όπως αναφέραμε, αποτελεί τον πυρήνα των εργασιακών σχέσεων σε αυτές τις επιχειρήσεις.

Στη μαρξιστική θεωρία τόσο οι επιχειρήσεις «κοινωνικής ωφέλειας» (υποδομές) όσο και ο σκληρός πυρήνας του κράτους (κρατική γραφειοκρατία, εκπαίδευση) συμβάλλουν στην αναπαραγωγή του τρόπου παραγωγής, αλλά και στην αναπαραγωγή του καπιταλισμού ως κοινωνικό σύστημα επιτελώντας τις βασικές λειτουργίες του κεφαλαίου.⁷ Αρκεί να ρίξει κανείς μια ματιά στις ανακοινώσεις της Ένωσης Βιομηχανικών Καταναλωτών Ενέργειας (ΕΒΙΚΕΝ) για να κατανοήσει ότι η βιομηχανία συνεχίζει να θεωρεί τις ενεργειακές κρατικές επιχειρήσεις περίπου υποχρεωμένες να την υπηρετούν και μάλιστα δωρεάν, ανεξαρτήτως της εισόδου των ιδιωτών στη διοίκηση και ιδιοκτησία τους.

Όστόσο η θέση των μισθωτών εργαζομένων σε αυτές τις επιχειρήσεις δεν είναι καθόλου ενιαία. Καταρχήν για τον κρατικό μηχανισμό, για τα διευθυντικά και ορισμένα μεσαία στελέχη των κρατικών καπιταλιστικών επιχειρήσεων, ισχύει η θεωρία της εκτέλεσης των λειτουργιών του κεφαλαίου. Στις επιχειρήσεις αυτές όμως, συγκροτείται και η εργατική τάξη, καθώς και καλύτερα μισθωτά εκμεταλλεζόμενα στρώματα, οπωσδήποτε όμως σε περιβάλλον μεγαλύτερης εργασιακής «προστασίας» από την εργατική τάξη στις ιδιωτικές καπιταλιστικές επιχειρήσεις.

7. Βλ. Μπαλιμπάρ (1988) (το κράτος ως συλλογικός κεφαλαιοκράτης).

Εκτός από το «παλιό» προσωπικό των κρατικών επιχειρήσεων, στο οποίο αναφερθήκαμε, που διέπεται από την «παράδοσιακή» σχέση εργασίας και συμμετέχει στα συνδικάτα, στις επιχειρήσεις αυτές εργάζονται εκατοντάδες χιλιάδες εργαζόμενοι με εντελώς διαφορετική εργασιακή σχέση, που δεν γίνονται δεκτοί στα συνδικάτα. Δεν υπάρχει ανώνυμη εταιρεία (ΑΕ) του Δημοσίου, πρώην ή νυν ΔΕΚΟ, που να μη χρησιμοποιεί εργαζομένους μέσω επινοικίασης, μέσω γραφείων ευρέσεως προσωπικού, μέσω μόνιμων «εργολαβίων», κατά κανόνα στις θέσεις με τη μεγαλύτερη ένταση εργασίας (call center, συνεργεία βιομηχανικού καθαρισμού, κατασκευαστικό έργο).⁸ Η διασφάλιση του εργασιακού καθεστώτος των «μονίμων», μέσω της αποδοχής των νέων, εξαιρετικά δυσμενέστερων, σχέσεων εργασίας που κατασκευάζει το κεφάλαιο, αποτελεί κοινή πρακτική του επίσημου συνδικαλισμού, είναι η μέθοδος που πλέον η ίδια η ΓΣΕΕ αποκάλυπτα υιοθετεί ακόμα και για τους δικούς της εργαζομένους.

Εντονότερα σήμερα, λόγω της αναβαθμισμένης θέσης του στον νέο τεχνικό καταμερισμό, αλλά και λόγω της ιδιαίτερης σχέσης των εταιρειών αυτών με το κράτος, η εργασιακή σχέση στον κοινωνικό πυρήνα του επίσημου συνδικαλισμού (τις κρατικές επιχειρήσεις) δι-απερνάται από δύο αλληλένδετες, αλλά και αντιθετικές ταξικές λειτουργίες. Την παραγωγική εργασία (χειρωνακτική ή διανοητική) που υπόκειται στις σχέσεις εκμετάλλευσης, αλλά και την άσκηση λειτουργιών του κεφαλαίου που σχετίζονται με την επιτήρηση και διεύθυνση της εργασίας συναδέλφων τους (ή συννηθέστερα των «εργολαβικών») και τη συμβολή στην κερδοφορία της επιχείρησης στην οποία εργάζονται.⁹

8. Στη ΔΕΠΑ και στο ΔΕΣΦΑ υφίστανται από δύο ξεχωριστά σωματεία μόνιμων και «εργολαβικών», τα μέλη των οποίων καταλαμβάνουν αντίστοιχη θέση στον τεχνικό καταμερισμό και στη διευθυντική ιεραρχία.

9. Έτσι, ένα μέρος του εργάσιμου χρόνου τους είναι ατομικά παραγωγικό (π.χ. συλλογή μετρήσεων υδρομέτρων), ένα άλλο συλλογικά παραγωγικό (π.χ.

Παραγωγική διάρθρωση και νέες εργασιακές σχέσεις

Μια θεωρία που ευρέως χρησιμοποιείται για την ερμηνεία των δομικών αλλαγών που συμβαίνουν στις εργασιακές σχέσεις, και μέσω αυτών στη μορφή της συνδικαλιστικής εκπροσώπησης, είναι η «τρίτογενοποίηση» της παραγωγής στην Ελλάδα και η «αντικατάσταση της χειρωνακτικής από τη διανοητική εργασία».

Αποδεικνύεται ότι παρά την έντονα πτωτική τάση του ΑΕΠ της Ελλάδας στα χρόνια της κρίσης (63 δισ. ευρώ από το 2008 ως το 2014), αλλά και της εσωτερικής κατανάλωσης (100 δισ. ευρώ από το 2008 ως το 2014), το εσωτερικό ισοζύγιο ανάμεσα στους τρεις τομείς της παραγωγής παραμένει σχετικά αμετάβλητο, με εξαίρεση τον υποπενταπλασιασμό του μεριδίου της οικοδομικής δραστηριότητας.

Η μικρή αύξηση των εξαγωγών και η συρρίκνωση της εσωτερικής κατανάλωσης δείχνουν ότι η μείωση του κόστους εργασίας δεν πέρασε στις τιμές των προϊόντων, όπως με βεβαιότητα υποστήριζε η πολιτική των Μνημονίων· αντίθετα, φαίνεται να εσωματώθηκε στο περιθώριο κέρδους των επιχειρήσεων (Αργεήτης, 2015) (Πίνακας 3).

βελτιστοποίηση δρομολογίων και μεθόδων συλλογής ώστε να μειώνεται το κόστος μετάβασης) και ένα τρίτο μέρος αφορά την εκτέλεση λειτουργιών παραγωγικών για το κεφάλαιο (π.χ. επιτήρηση και εντατικοποίηση της εργασίας του καταμετρητή).

Πίνακας 3

GDP and main components (output, expenditure and income) [nama_10_gdp]										
Last update	22.07.15									
Extracted on	27.07.15									
Source of data	Eurostat									
UNIT	Current prices, million euro									
GEO	Greece									
NA_ITEM/TIME	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Gross domestic product at market prices	199.152,7	217.830,5	232.831,1	242.096,1	237.431,0	226.209,6	207.751,9	194.203,7	182.438,3	179.080,6
Final consumption expenditure and gross capital formation	215.540,3	240.817,1	261.759,7	273.529,3	262.025,4	245.610,8	221.982,7	202.911,6	187.846,5	183.330,7
Imports of goods and services	58.861,2	69.136,4	81.350,6	88.001,3	69.741,6	69.384,3	67.110,2	63.546,2	60.555,5	63.274,5
Exports of goods and services	42.473,5	46.150,0	52.422,0	56.568,1	45.147,3	49.983,8	52.879,9	54.838,3	55.147,2	59.024,4
External balance of goods and services	-16.387,7	-22.986,4	-28.928,6	-31.433,2	-24.594,3	-19.400,5	-14.230,4	-8.707,9	-5.408,3	-4.250,1

Gross value added and income by A*10 industry breakdowns [nama_10_a10]										
Last update	22.07.15									
Extracted on	27.07.15									
Source of data	Eurostat									
UNIT	Percentage of gross domestic product (GDP)									
NA_ITEM	Value added, gross									
GEO	Greece									
NACE_R2/TIME	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Total - All NACE activities	89,7	88,6	88,2	88,4	89,4	88,3	87,8	88,2	88,0	87,8
Wholesale and retail trade, transport, accommodation and food service activities	23,2	21,9	22,4	22,9	21,7	21,4	20,5	20,9	21,5	23,1
Public administration, defence, education, human health and social work activities	17,2	16,7	16,9	17,5	19,2	18,8	19,4	19,1	18,2	18,3
Real estate activities	10,8	9,7	11,1	12,1	12,8	16,1	16,8	17,2	17,2	16,2
Industry (except construction)	11,8	11,9	11,6	11,3	11,1	9,6	9,5	9,9	10,2	10,1
Manufacturing	8,4	8,4	8,1	8,0	7,7	6,8	6,8	7,2	7,5	7,5
Professional, scientific and technical activities; administrative and support service activities	5,2	5,5	5,7	5,6	5,7	4,7	4,5	4,3	4,2	4,0
Arts, entertainment and recreation; other service activities; activities of household and extra-territorial organizations and bodies	4,0	4,1	4,0	3,9	4,4	3,7	3,5	3,9	4,0	4,0
Financial and insurance activities	4,3	4,2	4,0	3,9	4,1	4,1	4,2	4,3	4,2	3,9
Agriculture, forestry and fishing	4,3	3,2	3,0	2,7	2,8	2,9	3,1	3,3	3,3	3,3
Information and communication	3,4	3,6	3,5	3,4	3,5	3,2	3,2	3,1	3,3	3,2
Construction	5,5	7,8	6,0	5,0	4,0	3,8	3,0	2,3	1,9	1,6

Πηγή: Αργεΐτης (2015)

Η συγκράτηση κλάδων που στηρίζονται σε επενδύσεις εντάσεως εργασίας και όχι εντάσεως κεφαλαίου (όπως ο τουρισμός, ο επισιτισμός κ.λπ.) δεν συστήσι σημαντική αλλαγή υπέρ του τριτογενούς τομέα.

Αυτό που είναι πράγματι σημαντικό είναι ότι το κεφάλαιο, αδυνατώντας να επιλύσει το στρατηγικό πρόβλημα διαισθητικής του ανταγωνιστικότητας¹⁰

(εκσυγχρονισμός μέσω και λειτουργιών της παραγωγής, εκπαίδευση ανθρώπινου δυναμικού, εύρεση νέων αγορών), επιχειρεί να περιορίσει την πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους, απορρυθμίζοντας βίαια τις παραδοσιακές παραγωγικές σχέσεις που ίσχυαν και στους τρεις παραγωγικούς τομείς και ιδίως στον τριτογενή τομέα. Καταφέρνει έτσι να επιβάλλει εργασιακές σχέσεις με επισφάλεια, ευελιξία, κινητικότητα, προ-

10. «Εάν η διαρθρωτική ανταγωνιστικότητα μιας χώρας είναι μειωμένη, τότε ο υπεύθυνος δεν μπορεί να είναι άλλος από αυτόν που οργανώνει και διευθύνει την παραγωγή, είτε σε επίπεδο επιχειρήσεων είτε σε επίπεδο συνολικής οικονομίας. Δεν μπορεί να είναι άλλος από την κοινωνική τάξη των κεφαλαιοκρατών, από τους μάντζερ, από την ανώτατη και

ανώτερη γραφειοκρατία των υπουργείων που σχετίζονται με την οικονομία και την ανάπτυξη, από τους καθεστωτικούς οικονομολόγους που "αποδεικνύουν" ακατάπαυστα ότι, για να βελτιωθεί η ανταγωνιστικότητα, αρκεί να μειωθεί το κόστος εργασίας» (Ιωακείμωλου, 2013).

σωρινότητα, αστάθεια, έλλειψη σταθερού εργασιακού αντικειμένου, σχέσεις που δυσχεραίνουν τη συνδικαλιστική οργάνωση και την περιορίζουν στα παραδοσιακά κοινωνικά όρια του επίσημου συνδικαλισμού.

Ο νέος τρόπος οργάνωσης της εργασιακής διαδικασίας, που συνυπάρχει πλέον με την παραδοσιακή καθιερωμένη δομή και τον τειλορισμό-φορντισμό, παραπέμπει σε μια νέα, αλλά και ποιοτικά διαφορετική μορφή εκμετάλλευσης της εργασίας (Παλαιολόγος, 2006: 216-218). Όχι μόνο εξαιτίας των αλλαγών στα μέσα παραγωγής (νέες τεχνολογίες, ευέλικτα και υψηλά αυτοματοποιημένα συστήματα παραγωγής και διαχείρισης), αλλά και λόγω της εμφάνισης νέων μεθόδων οργάνωσης της εργασίας. Μεθόδων που εκ πρώτης όψεως δείχνουν να επιτρέπουν έναν μεγαλύτερο, σε σχέση με το παρελθόν, βαθμό ελέγχου της παραγωγικής διαδικασίας από τους ίδιους τους εργαζομένους, μια μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων τους, οργάνωσης του χρόνου τους, χαλάρωση των γραφειοκρατικών ιεραρχιών, αποκέντρωση αρμοδιοτήτων και των διαδικασιών λήψης αποφάσεων.

Οι αλλαγές αυτές φαινομενικά συμβαδίζουν με την επιθυμία των εργαζομένων στα μεσαία και ανώτερα στρώματα των επιχειρήσεων, για έναν διαφορετικό τρόπο εργασίας που θα ξεφεύγει από το τειλορικό-φορντικό πρότυπο των κάθετων ιεραρχιών, των αυστηρών ελέγχων, της μονότονης, επαναλαμβανόμενης και περιορισμένης σε ένα πολύ συγκεκριμένο αντικείμενο εργασίας, των αυστηρών προκαθορισμένων ωραρίων. Πρόκειται όμως για επίταση και όχι για χαλάρωση του ελέγχου της εργασίας.

Είναι σαφές ότι οι αλλαγές αυτές δεν επιβάλλονται από τα συμφέροντα των εργαζομένων, αλλά, αντίθετα, από τα συμφέροντα των επιχειρήσεων, που τις προωθούν για να μειώσουν το κόστος, να αυξήσουν την παραγωγικότητα και να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητά τους. Η «φιλελευθεροποίηση» των εργασιακών σχέσεων, στην πραγματικότητα αποσκοπεί στην εθελοντική

εκχώρηση εργασιακών και κοινωνικών δικαιωμάτων και την ανάπτυξη από τον ίδιο τον εργαζόμενο «επιχειρηματικής» νοοτροπίας και «επιχειρηματικού» πατριωτισμού, να καθιστά δηλαδή δική του υπόθεση τη βελτίωση της επιχείρησης.

Επιδιώκεται έτσι η *μετάθεση στους εργαζόμενους ενός μέρους των επιχειρηματικών κινδύνων, η εκούσια συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία, η συμβολή τους, με δική τους ευθύνη, στη βελτιστοποίηση των αποτελεσμάτων της επιχείρησης, η ενεργητική συμμετοχή τους στην αντιμετώπιση του εξωτερικού ανταγωνισμού*. Για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της νέας ευέλικτης επιχείρησης, για να μην τεθεί σε κίνδυνο η ύπαρξή της και κατ' επέκταση οι θέσεις εργασίας τους, οι εργαζόμενοι καλούνται και οφείλουν να ταυτιστούν μαζί της, να καταστήσουν δική τους υπόθεση την επίτευξη των στόχων της, να προσαρμόσουν ανάλογα την καθημερινότητά τους, «οργανώνοντας, κατά κάποιο τρόπο, την ίδια τους τη ζωή σαν επιχείρηση».¹¹

Οι νέοι τρόποι οργάνωσης της εργασίας δεν συναντώνται, κατά κανόνα, σε μια «καθαρή» μορφή, αλλά συνυπάρχουν σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό με παραδοσιακούς. Επίσης αφορά ένα πολύ συγκεκριμένο τμήμα του τεχνικού καταμερισμού της εργασίας, που απαιτεί όχι την εκτέλεση κάποιας χειρωνακτικής ή πνευματικής εργασίας, αλλά τη συνθετική σκέψη, τη διερεύνηση, την εκτίμηση του συλλογικού εργατή.

Αυτό το πλασματικά «συνεργατικό» έδαφος εργοδότη-εργαζομένου είναι ένα έδαφος εύφορο ώστε ο επίσημος συνδικαλισμός της κρατικής επιχείρησης να καταθέτει «θετικές προτάσεις για την ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό» της επιχείρησης. «Ανάπτυξη» και «εκσυγχρονισμός» που συνήθως μεταφράζονται σε «ξεπούλημα», σε ένταση της εκμετάλλευσης των εργαζομένων, σε

11. Βλ. Παλαιολόγος (2006: 217) αναφορά από H. Pongratz (2000). «Arbeitskraftunternehmer als neuer Leitypus?», στο www.diezeitschrift.de/12001/positionen3.htm.

λπστέια της κοινωνικής πλειοψηφίας. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι *τμήμα της ηγεσίας του συνδικαλιστικού κινήματος* στις επιχειρήσεις του επίσημου συνδικαλισμού *ταυτόχρονα κατέχει ανώτερες θέσεις στην ιεραρχία της επιχείρησης*. Αυτά τα ανώτερα συνδικαλιστικά και επιχειρησιακά στελέχη, με έναν ορισμένο τρόπο, προϊστανται της εργατικής τάξης με έναν διττό τρόπο τόσο ως πολιτικός, όσο και ως εταιρικός της προϊστάμενος.

Αυτή η ταύτιση της ηγεσίας των συνδικάτων με τα συμφέροντα της εργοδοσίας δεν είναι σε καμιά περίπτωση ξεκομμένη από την πλειοψηφία της βάσης που την εκλέγει. Τόσο τα εργατικά όσο και τα ενδιάμεσα μισθωτά στρώματα στις συγκεκριμένες επιχειρήσεις διαμορφώνουν μια κοινωνική μερίδα τέτοια που συμπεριφέρεται «ως τάξη μέσα στις τάξεις». Μια πολύ ιδιαίτερη «τάξη», με πολύ ιδιαίτερα δικά της συμφέροντα, που βρίσκονται εξ αντικειμένου σε αντίθεση πρώτα και κύρια με τους εργαζομένους που δεν εντάσσονται οργανικά (επινοικιαζόμενοι) ή πολιτικά (ταξικές συνδικαλιστικές δυνάμεις) στον επίσημο συνδικαλισμό, σε αντίθεση με τα συμφέροντα της κοινωνικής πλειοψηφίας και με τα συμφέροντα των εργαζομένων σε ασυνδικαλιστους ή εκτός του επίσημου συνδικαλισμού χώρους δουλειάς, αλλά και σε αντίθεση με τα συμφέροντα της εργατικής τάξης στο σύνολό της.

Συνοψίζοντας, οι ιδιαίτεροι υλικό δεσμοί που συνέχουν τον επίσημο συνδικαλισμό, με την έννοια της «τάξης μέσα στις τάξεις» οφείλονται:

1. στη διατήρηση σταθερών, «παραδοσιακών» σχέσεων εργασίας, ως νησί-δων μέσα στον ωκεανό των άτυπων-ευέλικτων σχέσεων απασχόλησης·
2. στη διατήρηση του τειλορικού-φορντικού χαρακτήρα στις παραγωγικές σχέσεις που τη διέπουν, ακόμα και αν στο εσωτερικό ή στα ανώτερα επίπεδα της ιεραρχίας της επιχείρησής της αναπτύσσονται «φιλελευθεροποιημένοι» τρόποι οργάνωσης των εργασιακών σχέσεων·

3. στη χυδαία ωφελμιστική πρακτική της, πρακτική που αποκλείει από την κοινή συνδικαλιστική οργάνωση τους «εργολαβικούς» εργαζομένους και συμβάλλει στην ολοκληρωτική εκχώρηση υποδομών και υπηρεσιών κοινής ωφέλειας στο κεφάλαιο·

4. στη διαδικασία ένταξης και εξέλιξής της στην ιεραρχία των συγκεκριμένων επιχειρήσεων, διαδικασία που ανήκει στον σκληρό πυρήνα του πελατειακού χαρακτήρα του καπιταλιστικού κράτους στην Ελλάδα·

5. στον κορπορατισμό,¹² στην ταύτιση του οφέλους της επιχείρησης με το όφελος του εργαζομένου.

Άξονες κοινωνικής διαστρωμάτωσης

Επιχειρώντας να διερευνήσουμε βαθύτερα την κοινωνική του μήτρα και τον τρόπο μέσω του οποίου ο επίσημος συνδικαλισμός λειτουργεί ως «τάξη¹³ μέσα στις τάξεις», θα υιοθετήσουμε ορισμένους κανόνες προσδιορισμού της κοινωνικής διαστρωμάτωσης.

Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής (που δεν είναι συνώνυμος ή ταυτόσημος

12. Συνεργασία μεταξύ των κοινωνικών τάξεων με την πίεση και υπό την αιγίδα του φασιστικού κράτους, για τη διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης και τη διατήρηση του status quo: «[...] η επίλυση του κοινωνικού ζητήματος μπορεί να παρακαμφθεί εάν δοθεί στον εργάτη περισσότερη τιμή αντί περισσότερου μισθού, περισσότερη χαρά αντί περισσότερου ελεύθερου χρόνου, περισσότερο μικροαστικό αυτοσυναίσθημα αντί καλύτερων εργασιακών και βιοτικών συνθηκών» (Auerheimer, 1999).

13. «Τάξεις ονομάζονται μεγάλες ομάδες ανθρώπων που ξεχωρίζουν μεταξύ τους από τη θέση που κατέχουν μέσα σ' ένα ιστορικά καθορισμένο σύστημα της κοινωνικής παραγωγής, από τη σχέση τους (στο μεγαλύτερο μέρος κατοχυρωμένη και διατυπωμένη σε νόμους) προς τα μέσα παραγωγής, από το ρόλο τους στην κοινωνική οργάνωση της εργασίας και συνεπώς από τους τρόπους που ιδιοποιούνται τη μερίδα του κοινωνικού πλούτου που διαθέτουν και από το μέγεθος αυτής της μερίδας. Τάξεις είναι οι ομάδες εκείνες των ανθρώπων που η μια μπορεί να ιδιοποιείται τη δουλειά της άλλης χάρη στη διαφορά θέσης που κατέχει σ' ένα καθορισμένο σύστημα της κοινωνικής οικονομίας» (Λένιν, 1982: 15).

με το καπιταλιστικό κοινωνικό σύστημα) συνυπάρχει κατά κανόνα με μη καπιταλιστικούς τρόπους ή μορφές παραγωγής, με αποτέλεσμα να διαμορφώνεται ένας σύνθετος ταξικός σχηματισμός (Μηλιός & Οικονομάκης, 2007). Οι ταξικές υποδιαίρεσεις γίνονται ακόμα πιο σύνθετες, αν αναλογιστούμε ότι ακόμα και εντός του ίδιου τρόπου παραγωγής είναι δυνατό να συνυπάρχουν θεμελιώδεις και ενδιάμεσες κοινωνικές τάξεις, με κριτήριο τη θέση τους μέσα στη βασική αντίθεση (Μηλιός & Οικονομάκης, 2007). Ως βασικές κοινωνικές τάξεις σε όλη την έκταση του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, πρέπει να αναγνωρίσουμε τις θεμελιώδεις τάξεις του κυρίαρχου τρόπου παραγωγής (ΚΤΠ), δηλαδή την αστική και την εργατική τάξη. Οι βασικές κοινωνικές τάξεις συνυπάρχουν μέσα σε ένα κοινωνικό σύνολο άλλων ενδιάμεσων ή οριακών¹⁴ ή χωρίς ταξική ένταση τάξεων και κοινωνικών στρωμάτων.

Η ειδική ιστορία, κουλτούρα, οικονομία και πολιτική οργάνωση στην Ελλάδα προδίδει στα ενδιάμεσα κοινωνικά στρώματα ειδική ταξική σημασία, καθώς αποτελούν τον κοινωνικό κορμό της πολιτικής συμμαχίας του κεφαλαίου. Μιας πολιτικής συμμαχίας που στηρίζεται όχι μόνο στην αποδοχή ορισμένων κοινωνικών όρων από τη μεριά του κεφαλαίου, αλλά και στην ειδική κοινωνική πρακτική αυτών των στρωμάτων μέσα στις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής.

Οι καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής που αποτελούν σύνθεση των σχέσεων κυριότητας, κατοχής και χρήσης των μέσων παραγωγής, στο πλαίσιο των οποίων ασκούνται οι λειτουργίες του κεφαλαίου, δεν ασκούνται απαραίτητα από τους ίδιους φορείς-ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής, αλλά από μέρος του εργατικού δυναμικού που εκπληρώνει αυτές τις λειτουργίες για λογαριασμό του (Μη-

14. «Οι έμμισθοι υπηρέτες και υπηρέτριες – που δεν ανταλλάσσουν την εργασιακή τους δύναμη με κεφάλαιο αλλά με προσωπικό εισόδημα, και μάλιστα με το προσωπικό εισόδημα όχι απαραίτητα των κυρίαρχων τάξεων» (Μηλιός, 2002: 59-80).

λιός & Οικονομάκης, 2007). Ειδικά οι ιθύνοντες φορείς που ασκούν άμεσα όχι μόνο τις λειτουργίες, αλλά και τις εξουσίες του κεφαλαίου καταλαμβάνουν τη θέση του κεφαλαίου και ανήκουν έτσι στην αστική τάξη, έστω κι αν δεν είναι κάτοχοι της τυπικής νομικής κυριότητας (έτσι, π.χ. οι *μάντζερ* αποτελούν, οπωσδήποτε, συστατικό μέρος της αστικής τάξης, φαινόμενο όχι κάποιας «σύγχρονης φάσης» του καπιταλισμού, αλλά εμφανές από την πρώτη κιόλας περίοδο της κυριαρχίας του, μαζί με το αστικό κράτος και τη βιομηχανία).¹⁵

Συνεπώς η καπιταλιστική τάξη κατέχοντας όχι μόνο την οικονομική, αλλά και την πολιτική εξουσία δεν χρειάζεται

15. «Ότι η "ψυχή του βιομηχανικού μας συστήματος" δεν είναι οι βιομήχανοι κεφαλαιοκράτες, αλλά οι managers της βιομηχανίας, το σημείωσε ήδη ο Γιουρ» (Μαρξ, 1978: 488). Διαφορετική θέση υποστηρίζει ο Πουλιαντζάς (Poulantzas, 1973) αποδίδοντας την ανάδυση της νέας μικροαστικής τάξης στη «μονοπωλιακή φάση» του καπιταλισμού. Για μια κριτική βλ. σχετικά Milios (2000: 283-302).

να στελεκώνει η ίδια τις ανώτατες θέσεις του κράτους και των επιχειρήσεων. Μέσα από την ταξική κυριαρχία της αστικής ιδεολογίας (ατομικά δικαιώματα, ισοπολιτεία, εθνική ενότητα, κοινό εθνικό συμφέρον κ.ο.κ.) επιτυγχάνει την εμπέδωση και την αναπαραγωγή μιας διαδικασίας αναγνώρισης υλικών συμφερόντων των κυριαρχούμενων και ενδιάμεσων τάξεων κατά την εκπλήρωση των λειτουργιών του κεφαλαίου.

Η εξέλιξη του τρόπου υπαγωγής της εργασίας στο κεφάλαιο καθιστά την εκτέλεση των λειτουργιών του κεφαλαίου, ολοένα και περισσότερο, μια κοινωνικά συνδυασμένη ικανότητα εργασίας με φορέα το συλλογικό εργάτη. Στο τεύλορικο-φορντικό μοντέλο, συλλογικός εργάτης συγκροτείται στο επίπεδο ενός τεχνικού καταμερισμού εργασίας (και σε δεύτερο επίπεδο ακολουθεί έναν αντίστοιχο κοινωνικό καταμερισμό εργασίας) σαν μάνατζερ, engineer [διευθυντής, μηχανικός], τεχνολόγος, σαν overlooker [επιβλέπων], σαν άμεσος χειροτέχνης ή ακόμα απλώς σαν ανειδίκευτος εργάτης (Μηλιός & Οικονομάκης, 2007).

Ειδικά όμως για τους μηχανικούς και τους τεχνικούς, είναι αναγκαία μια επι-

πλέον διάκριση ανάλογα με το αν βρίσκονται σε κλάδους ή βιομηχανίες όπου διευθύνουν ή έχουν υπό τις εντολές τους χειρώνακτες εργάτες ή σε κλάδους όπου αποτελούν οι ίδιοι το κύριο εργατικό δυναμικό (Πουλαντζάς, 1982: 299) και όπου επομένως δεν ασκούν διευθυντικά και εποπτικά καθήκοντα πάνω σε άλλους εργαζομένους ή αν επιτελούν και τις δύο λειτουργίες ταυτόχρονα.

Με βάση την ταξική θεωρία, η οποία αντιλαμβάνεται τις κοινωνικές τάξεις ως «κοινωνικές πρακτικές»,¹⁶ καθοριστικό στοιχείο ένταξης για τους μηχανικούς-τεχνικούς αποτελεί εάν η κύρια λειτουργία που επιτελούν στην εργασία τους αφορά στην επιτήρηση-καθοδήγηση άμεσα (π.χ. εργοδηγός σε συνεργείο) ή έμμεσα (π.χ. έρευνα και ανάπτυξη προϊόντος) υφισταμένων. Δηλαδή αν συμβάλλουν στην αναπαραγωγή της ταξικής εκμετάλλευσης.¹⁷ Χωρίς η εργασία

16. Ακολουθώντας την «άλτσεριανή παράδοση» (βλ. Jessop, 1985: 170), αυτό σημαίνει «ότι ένας πλήρης προσδιορισμός των τάξεων πρέπει να διενεργηθεί σε όρους οικονομικών, πολιτικών και ιδεολογικών [παραγόντων]» (Carchedi, 1977: 43).

17. Οι τάξεις «δεν μπορούν να οριστούν η μία

τους να περιλαμβάνει την τέλεση ιδεολογικών ή διοικητικών λειτουργιών του κεφαλαίου, καθίστανται οπωσδήποτε κομμάτι της εργατικής τάξης.

Ωστόσο τα παραγωγικά «καθήκοντα» του συλλογικού εργάτη αποτελούν μόνο το ένα μέρος της υπαγωγής της εργασίας στο κεφάλαιο. Η διοίκηση-επιτήρηση της άμεσης εργασίας των άλλων εργαζομένων, καθώς και η «δημιουργική και από τη βάση» συνεισφορά στο σχεδιασμό και τη βελτίωση της καπιταλιστικής μηχανής αποτελούν επίσης καθήκοντα του συλλογικού εργάτη.

Οι νέες μορφές οργάνωσης της εργασίας, οι οποίες, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, *βυθίζουν όλα τα επίπεδα της πυραμίδας του τεχνικού καταμερισμού σε μια ποιοτικά ανώτερη διαδικασία εκμετάλλευσης*, σε συνδυασμό με τη διατήρηση «παραδοσιακών» μορφών διοίκησης των επιχειρήσεων, κατατάσσουν τελικά τους μισθωτούς εργαζομένους σε ακραίες και ενδιάμεσες θέσεις, διαφορετικών αξόνων καταμερισμού, παράγοντας αναρίθμητες υποδιαιρέσεις του συλλογικού εργάτη:

1. στον άξονα παραγωγικής-επιτελικής εργασίας, με την έννοια άσκησης λειτουργιών και εξουσιών του κεφαλαίου.
2. στον άξονα «φιλελευθεροποιημένων»-τεϊλοφορντικών σχέσεων εργασίας.
3. στον άξονα σταθερότητα-επισφάλεια της μορφής απασχόλησης.
4. στον άξονα κρατικής-ιδιωτικής δεσπόζουσας της επιχείρησης.
5. στον άξονα χαμηλών-υψηλών μισθών, ως προς τα επίπεδα της Εθνικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας (ΕΣΣΕ).

Τα ενδιάμεσα κοινωνικά στρώματα αποτελούν προϊόν της διάκρισης που αναπτύσσεται κυρίως στον άξονα 1, μισθωτούς εργαζομένους που δεν εκτε-

λούν αποκλειστικά τη λειτουργία της εργασίας, αλλά ταυτόχρονα ασκούν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο εξουσίες του κεφαλαίου. Είναι δηλαδή παραγωγικοί εργαζόμενοι –εργαζόμενοι άμεσα εκμεταλλευόμενοι από το κεφάλαιο– και παράλληλα «λειτουργούν ως κεφάλαιο» (νέα μικροαστική τάξη) (Μηλιός & Οικονομάκης, 2007).

Η εμπειρική διερεύνηση, που σαφώς πρέπει να διεξαχθεί με πιο συστηματικό τρόπο, δείχνει ότι η κοινωνική μήτρα του επίσημου συνδικαλισμού προέρχεται από όλο το εύρος του άξονα 1, αλλά με έμφαση στα στρώματα εκείνα με λιγότερες μορφωτικές, τεχνολογικές και δημιουργικές δεξιότητες. Και με πιο «καθαρό» τρόπο, πάνω στο άκρο του άξονα 2 (παραδοσιακή μορφή οργάνωσης της εργασίας), του άξονα 3 (σταθερότητα εργασιακής σχέσης), του άξονα 5 (πάνω από την ΕΣΣΕ) και του άξονα 4 (σχέση με το κράτος) που όπως θα δούμε στη συνέχεια γίνεται εντονότερη στην συνδικαλιστική εκπροσώπηση μέσω της ΑΔΕΔΥ.

Το πιο κρίσιμο ίσως στοιχείο στην κοινωνική συγκρότηση του επίσημου συνδικαλισμού είναι οι πολλαπλές διαιρέσεις και διακρίσεις που αναπαράγει, μέσα στις ίδιες τις επιχειρήσεις που ηγεμονεύει:

- η διάκριση σε εργαζομένους που ταυτίζονται με την επιχειρησιακή κερδοφορία και σε εργαζομένους που υπερασπίζονται το χαρακτήρα της κοινής ωφέλειας.
- η διάκριση σε εργαζομένους που περιβάλλονται από την εργοδοτική εύνοια και σε εργαζομένους που βρίσκονται εκτεθειμένοι σε πολύ σκληρές συνθήκες εργασίας (ορυχεία, διυλιστήρια κ.λπ.).
- η διάκριση σε εργαζομένους που συμβάλλονται απευθείας με την επιχείρηση και σε αυτούς που συμβάλλονται μέσω τρίτων (υπερεργολάβων, εταιρειών ευρέσεως προσωπικού, προγραμμάτων voucher, ΕΣΠΑ κ.λπ.).
- η διάκριση σε εργαζομένους που γίνονται αποδεκτοί στα συνδικάτα και σε αυτούς που παραμένουν ακάλυπτοι στην εργοδοτική αυθαιρεσία.

ανεξάρτητα από την άλλη, αλλά μόνο μέσω μια κοινωνικής συγκρουσιακής σχέσης η οποία φέρνει τη μια τάξη ενάντια στην άλλη» (Balibar, 1986: 620). «Οι τάξεις [...] είναι η συλλογική κοινωνική έκφραση του γεγονότος της εκμετάλλευσης, του τρόπου με τον οποίο η εκμετάλλευση ενσωματώνεται σε μια κοινωνική δομή» (Ste. Croix, 1984: 100).

Μισθωτοί εργαζόμενοι στον (καθαρά) δημόσιο τομέα

Η «νέα» μικροαστική τάξη εμφανίζει μια ενότητα που ξεπερνά τη νομική μορφή της εξαρτημένης εργασίας της· είτε ένα τμήμα της είναι στην καπιταλιστική παραγωγή και ένα άλλο στο θεσμικό-κρατικό εποικοδόμημα είτε στον ευρύτερο δημόσιο τομέα είτε βρίσκεται στο «καθαρό» Δημόσιο, συνεχίζει να διοικεί στο όνομα του κεφαλαίου.

Με κριτήριο ένταξης την ταυτόχρονη άσκηση εξουσίας επί της εργασιακής διαδικασίας στο όνομα του κεφαλαίου, αποτελώντας συγχρόνως αντικείμενο καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, στη νέα μικροαστική τάξη πρέπει να περιληφθούν και όλοι εκείνοι οι μισθωτοί εργαζόμενοι που στελεχώνουν τους μηχανισμούς του καπιταλιστικού κράτους, και έτσι ασκούν εξουσία στο όνομα του καπιταλιστικού συστήματος (Μηλιός & Οικονομάκης, 2007).

Αυτό σημαίνει ότι η νέα μικροαστική τάξη περιλαμβάνει τόσο παραγωγικούς μισθωτούς εργαζόμενους (δηλαδή εκείνους που ανταλλάσσουν την εργασία για κεφάλαιο και παράγουν υπεραξία), όσο και μη παραγωγικούς μισθωτούς εργαζόμενους (δηλαδή εκείνους που απασχολούνται στον δημόσιο μη επιχειρηματικό τομέα και έτσι δεν παράγουν υπεραξία).¹⁸

Άρα οι λειτουργίες που επιτελεί η νέα μικροαστική τάξη αφορούν και την αναπαραγωγή του τρόπου παραγωγής, αλλά και την αναπαραγωγή του καπιταλισμού

ως κοινωνικού συστήματος, και συγκεκριμένα:

1. εξασφαλίζουν την απόσπαση υπεραξίας, όπως η επίβλεψη-επιτήρηση-έλεγχος της παραγωγικής διαδικασίας (τεχνικοί, μηχανικοί, κ.λπ.).
2. εξασφαλίζουν τη συνοχή της καπιταλιστικής εξουσίας (κρατική γραφειοκρατία, δικαστικός μηχανισμός, στρατός κ.λπ.).
3. συστηματοποιούν και διαδίδουν την κυρίαρχη ιδεολογία, όπως η εκπαίδευση, τα ΜΜΕ κ.λπ.

Η συνδικαλιστική εκπροσώπηση στην ΑΔΕΔΥ όμως δεν είναι ακριβώς ίδια με τη ΓΣΕΕ. Η ΑΔΕΔΥ συγκροτείται από σωματεία και ομοσπονδίες με μέλη τους εργαζόμενους με εξαρτημένη σχέση εργασίας δημοσίου δικαίου, χωρίς όμως να συνδέεται με το κράτος ως εργοδότη (π.χ. συνάπτοντας ΣΣΕ), καθώς οι συνθήκες εργασίας, ο τρόπος οργάνωσης και οι απολαβές των δημοσίων υπαλλήλων ρυθμίζονται μονομερώς από το κράτος.

Μέλη της ΑΔΕΔΥ είναι εργαζόμενοι στην κεντρική κρατική διοίκηση (τα υπουργεία, το δικαστικό σύστημα, την αστυνομία, το στρατό), την περιφερειακή και τοπική αυτοδιοίκηση και δημόσιες υπηρεσίες όπως η εκπαίδευση, η υγεία, η κοινωνική ασφάλιση. Η ΑΔΕΔΥ δεν καλύπτει συνδικαλιστικά τους εργαζόμενους των δημοσίων επιχειρήσεων ενέργειας, ύδρευσης, μεταφορών, τηλεπικοινωνιών ούτε όμως και τη δημόσια βιομηχανία και τις τράπεζες, τα πιο «παραγωγικά» και κερδοφόρα τμήματα του δημοσίου, μέρος των οποίων εκχωρούνται τμηματικά στο διεθνές και εγχώριο κεφάλαιο.

Τα κοινωνικά στρώματα που εργάζονται στο δημόσιο, παρότι εκδηλώνουν έναν ορισμένο ταξικό αμυντισμό, δεν βρίσκονται στον σκληρό πυρήνα του επίσημου συνδικαλισμού για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον διότι περιλαμβάνουν περιορισμένα τμήματα της εργατικής τάξης (Μηλιός & Οικονομάκης, 2008) δεύτερον διότι ο μισθός τους δε συνδέεται άμεσα με τα οικονομικά αποτελέσματα της παραγωγικής μονάδας στην οποία εργάζονται.

18. «Κατά τον Μαρξ, παραγωγική εργασία, από την άποψη πάντα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, είναι η εργασία που παράγει υπεραξία, που αξιοποιεί δηλαδή το κεφάλαιο, δημιουργώντας μια νέα αξία χρήσης (που συμμετέχει μέσα στην παραγωγή του πραγματικού πλούτου, των μέσων παραγωγής και κατανάλωσης), ενώ μη παραγωγική εργασία είναι αυτή η οποία ανταλλάσσεται με εισόδημα, περιοριζόμενη για κατανάλωση και/άρα δεν αξιοποιεί κεφάλαιο, δηλαδή δεν αυξάνει τον πραγματικό πλούτο. Στη μη παραγωγική εργασία κατατάσσονται οι μορφές εργασίας που είναι κοινωνικά αναγκαίες και που συμμετέχουν έμμεσα στην παραγωγή» (Κατσορίδης, 2015). Για περισσότερα βλ. Μαρξ (1984).

Συμπεράσματα

1. Τα ταξικά συμφέροντα της μεγάλης πλειοψηφίας της εργατικής τάξης βρίσκονται σήμερα σε **κρίση συνδικαλιστικής εκπροσώπησης**, με ελάχιστες συνδικαλιστικές δομές στους χώρους της εργασιακής επισφάλειας και της ανεργίας. Σε τεράστια απόσταση από την κοινωνική βάση του επίσημου συνδικαλισμού, που κυρίως αποτελεί μια δομή εκπροσώπησης μισθωτών κοινωνικών στρωμάτων και μέρους της εργατικής τάξης, σχετικά προστατευμένων από την οξύτητα της επίθεσης, εκτός του σκληρού πυρήνα της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, με κοινωνική πρακτική που καθορίζεται από την ενδιάμεση ταξική του θέση.
2. Είτε ως ενδιάμεσες τάξεις στον κυρίαρχο τρόπο παραγωγής είτε ως τάξεις που δεν περιέχονται στον ΚΤΠ, αλλά σε άλλους τρόπους παραγωγής, οι *ενδιάμεσες κοινωνικές τάξεις* συνεχίζουν να αποτελούν σήμερα, και παρά την επίθεση που ασκεί η καπιταλιστική αναδιάρθρωση στα συμφέροντα τους, *κομμάτι της κοινωνικής συμμαχίας και πυλώνας της πολιτικής εξουσίας του Κεφαλαίου*, αντικρίζοντας το συμφέρον της δικής τους επαγγελματικής, κοινωνικής, εργασιακής τάξης μέσα από το ιδιαίτερο συμφέρον του κεφαλαίου.
3. Λόγω της ειδικής ταξικής θέσης του κοινωνικού του πυρήνα, ο επίσημος συνδικαλισμός δεν αδυνατεί απλώς να διευρύνει τη συνδικαλιστική συμμετοχή και τη διαπραγματευτική του δύναμη. Δεν πρέπει να αναγνωρίζεται απλά ως αναποτελεσματικός και αδύναμος, ευμετάβλητος από την κοινωνική πίεση, με ορισμένα υπολείμματα ευθιξίας, ώστε να προκηρύσσει απρόθυμα και καθυστερημένα 24ωρες απεργίες. Αποτελεί *όργανο εχθρικό προς την εργατική τάξη και την κοινωνική πλειοψηφία*, γιατί η διατήρηση των ιδιαίτερων υλικών και κοινωνικών του συμφερόντων, συνδέεται άρρηκτα με τη διατήρηση της ταξικής κυριαρχίας του κεφαλαίου, της εργοδοσίας και

- της κυβέρνησης. Όργανο για το οποίο οι υπονομευτικές απεργίες, η εργασιακή ειρήνη με το ΣΕΒ, η εξαίρεση από το νέο ασφαλιστικό, το «ναι» στο δημοψήφισμα της 5ης Ιούλη 2015, αποτελούν όρο ύπαρξης
4. Γι' αυτό και οι «πανηγυρισμοί» και η ανάγνωση προεπαναστατικών χαρακτηριστικών μπροστά σε κάθε απεργία και κάθε κινητοποίηση, που βάσει του δικού του σχεδίου προκηρύσσει ο επίσημος συνδικαλισμός, αποτελούν εύκολο ξεπέραςμα ενός βαθύτερου και σε μεγάλο βαθμό ακόμα ανεξερεύνητου ζητήματος. Αντίστοιχα προβληματική είναι η προσέγγιση που περιορίζει τα αίτια της (δομικής πλεύσης) αναποτελεσματικότητας του συνδικαλιστικού κινήματος, στην ύπαρξη μιας ακατάλληλης συνδικαλιστικής «αριστοκρατίας». Ο *διαχωρισμός του συνδικαλισμού*, μεταξύ (ξεπουλημένης) ηγεσίας και (σε επαναστατική ασφυξία) βάση, είναι προϊόν μιας πολύ βολικής θεωρίας, που θεωρεί τους εργαζομένους απλώς παραπλανημένους. Όπως στα πολιτικά κόμματα, έτσι και στη συνδικαλιστική κοινωνική εκπροσώπηση δεν υπάρχουν «συνεπείς» και «προδότες», υπάρχουν μόνο κοινωνικά συμφέροντα ή κοινωνικές προσδοκίες που εκπροσωπούνται σε βάρος άλλων συμφερόντων και άλλων προσδοκιών.
  5. Οι δομικές κοινωνικές ιδιαιτερότητες

σε συνδικάτα που αποτελούν τον πυρήνα του επίσημου συνδικαλισμού είναι αυτές που κυρίως εμποδίζουν τον προσανατολισμό του συνδικαλιστικού κινήματος σε ταξική κατεύθυνση. Οι ταξικές δυνάμεις που δρουν μέσα σε εξαιρετικές αντιξοότητες σε αυτά τα συνδικάτα καλούνται να πείσουν ότι τα συμφέροντα των ενδιαμέσων στρωμάτων θα εκπροσωπούσαν καλύτερα κάτω από την ηγεμονία της εργατικής τάξης και όχι του κεφαλαίου, στερούμενες ένα βασικό πολιτικό εργαλείο: τον Πολιτικό Φορέα της Σύγχρονης Εργατικής Τάξης με κομμουνιστική επαναστατική επιδίωξη.

6. Βασική κίνηση του κεφαλαίου στο κοινωνικό επίπεδο είναι η *αναπαραγωγή διαιρέσεων* εντός της εργατικής τάξης, διαιρέσεων που αποσκοπούν στην αποδυνάμωση και την οικειοθελή παραίτηση από τη μόνη πραγματική της λύτρωση, την κατάκτηση της

πολιτικής εξουσίας. Οι δυνάμεις με εργατική κομμουνιστική κατεύθυνση οφείλουν να διαδραματίσουν έναν αντίστροφο κοινωνικό ρόλο, χάραξης μιας νέας ενότητας ταξικών συμφερόντων της εργατικής τάξης. Με την τριπλή αποδέσμευση (συνδικαλιστική, πολιτική, ιδεολογική) του τμήματος της εργατικής τάξης που εντάσσεται στον επίσημο συνδικαλισμό και τη συνάντησή του με την πληβειοποιημένη εργατική πλειοψηφία. Με την απόσπασση εργατικών τμημάτων από κοινωνικά στρώματα (αγροτών, μηχανικών κ.λπ.) παραδοσιακά προσδεμένα στην κοινωνική συμμαχία του κεφαλαίου, σπάζοντας την ψεύτικη λογική των ενιαίων συμφερόντων τους. Με τη συνεισφορά στη χειραφέτηση εκείνου του τμήματος της εργατικής τάξης που παραμένει ερμητικά κλεισμένο έξω από τα τείχη του οργανωμένου συνδικαλιστικού κινήματος. **T**

b

- Αργεΐνης, Γ.** (2015), «Κόστος εργασίας στο κόστος των επιχειρήσεων», *Ενημέρωση*, τεύχ. 221, Ιανουάριος-Μάρτιος.
- Auernheimer, G.** (1999), *Σοσιαλδημοκρατία, εθνικοσοσιαλισμός, κριτική θεωρία. Δοκίμια για τη σύγχρονη ιστορία της Γερμανίας*, πρόλ. Η. Κατσούλης, επιμ. Α. Ρινόπουλος, Αθήνα, Πλέθρον.
- Βερναρδάκης, Χ. – Μαυρέας, Κ. – Πατρώνης, Β.** (2005), *Συνδικάτα και σχέσεις εκπροσώπησης στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1990-2004, Συμπεράσματα*, 100 Συνέδριο του Ιδρύματος Καράγιωργα, 18-21 Μαΐου.
- Ζησιμόπουλος, Γ. – Καρολίδης, Γ. – Ανδρουλάκης, Γ. – Οικονομάκης, Γ.** (2014), «Συμμετοχή στα συνδικάτα και δομικοί προσδιοριστικοί παράγοντες την περίοδο της κρίσης: Μια εμπειρική διερεύνηση», *Θέσεις*, τεύχ. 127.
- Ιωακείμογλου, Η.** (2013), «Παραμένει ηγετική δύναμη η αστική τάξη», *Θέσεις*, τεύχ. 124.
- Κατσορίδας, Δ.** (2015), «Η μισθωτή εργασία στην Ελλάδα», *Ενημέρωση*, τεύχ. 221, Ιανουάριος-Μάρτιος.
- Λένιν, Β.Ι.** (1982), «Η μεγάλη πρωτοβουλία», στο *Άπαντα*, τόμ. 39, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Μαρξ, Κ.** (1978), *Το Κεφάλαιο – Κριτική της πολιτικής οικονομίας*, τόμ. 3, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Μαρξ, Κ.** (1984), *Θεωρίες για την υπεραξία*, μέρος πρώτο, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Μηλιός, Γ.** (2002), «Το ζήτημα των μικροαστών: Ενιαία τάξη ή δυο διακριτά ταξικά σύνολα;», *Θέσεις*, τεύχ. 81.
- Μηλιός, Γ. – Οικονομάκης, Γ.** (2007), «Εργατική τάξη και μεσαίες τάξεις: Ταξική θέση και ταξική τοποθέτηση», *Θέσεις*, τεύχ. 99, Απρίλιος-Ιούλιος.
- Μηλιός, Γ. – Οικονομάκης, Γ.** (2008), «Για τον ταξικό προσδιορισμό της εργατικής και νέας μικροαστικής τάξης: Μια απάντηση», *Θέσεις*, τεύχ. 105.
- Μπαλιμπάρ, Ε.** (1988), «Ο Μαρξ και η επιχείρηση», μτφ. Τ. Ουλής, *Θέσεις*, τεύχ. 23-24, Ιούλιος-Σεπτέμβριος.
- Παλαιολόγος, Ν.** (2006), *Εργασία και συνδικάτα στον 21ο αιώνα*, Αθήνα, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.
- Πουλαντζάς, Ν.** (1982), *Πολιτική εξουσία και κοινωνικές τάξεις*, τόμ. Α', Αθήνα, Θεμέλιο.
- Balibar, E.** (1986), «Klassen/Klassenkampf», in Labica, G. – Bensussan, G. (eds) (1986), *Kritisches Worterbuch des Marxismus*, Berlin, Argument 4, p. 615-636.
- Carchedi, G.** (1977), *On the Economic Identification of Social Classes*, London Routledge & Kegan Paul.
- Jessop, B.** (1985), *Nicos Poulantzas, Marxist Theory and Political Strategy*, London & Basingstoke, Macmillan Publishers LTD.
- Milios, G.** (2000), «Social Classes in Classical and Marxist Political Economy», *The American Journal of Economics and Sociology* 59 (3), p. 283-302.
- Poulantzas, N.** (1973), «On Social Classes», *New Left Review* 78, p.27-54.
- Ste. Croix, G.E.M.** (1984), «Class in Marx's Conception of History, Ancient and Modern», *New Left Review* 146, p. 92-111.